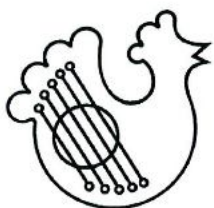


Kehveli -kerhomateriaalin ■

lisäosa 3



Karjalainen
Nuorisoliitto

Toimittanut Leena Rintala ■

Kuvitus ja taitto Jere Kasanen ■

Julkaisija Karjalainen Nuorisoliitto ry, 2009
Käpylänseläntie 1, 00610 Helsinki
puh. 09-7288 4619 tai 09-7288 4630 ■

toimisto@karjalainennuorisoliitto.fi
www.karjalainennuorisoliitto.fi

Sisällysluettelo

Koti Karjalassa

Karjalantalo – suurperheen koti _____ **3**

Suurperheet ja suvut _____ 4

Tunnetko sukulaisesi? _____ 4

Piirrä sukupuu tai sukuperuna _____ 4

Kuva 1 - Sukuperuna _____ 5

Kuva 2 - Sukupuu _____ 6

Pihapihlaja – pyhä puu _____ **7**

Lammas _____ **7**

Kehrääminen _____ 8

Hiljaista kuin huopatossutehtaalla... _____ 8

Koti Karjalassa

Karjalantalo – suurperheen koti



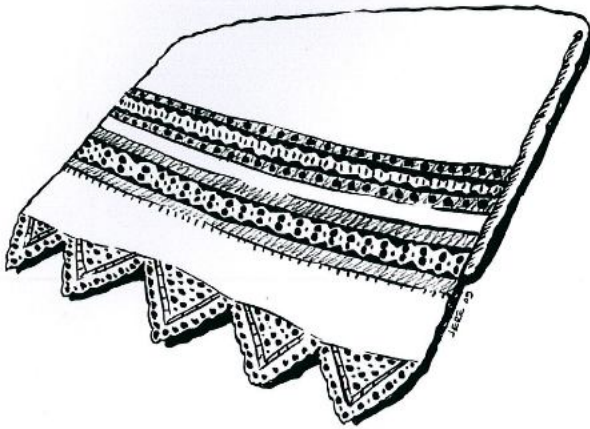
Karjalantalo on iso hirsinen rakennustyyppi, jota on tavattu ainoastaan Karjalassa, lähinnä Aunuksen ja Vienan Karjalassa sekä Raja-Karjalassa. Talo on saanut vaikutteita Bysantin, Novgorodin ja Pohjois-Venäjän arkkitehtuurista.

Karjalantalot olivat isoja: talon korkeus saattoi olla jopa kahdeksan metriä ja pituus yli kymmenen metriä. Talon ikkunat sijaitsivat päädyissä, ja ikkunalaudat ja räystäät oli koristeltu kauniin puuleikkauksin. Kaksi- tai kolmikerroksisen talon yläosassa oli koristeellinen parveke. Talon ovet olivat matalia, jotta lämpö ei olisi karannut ulos.

Tunnusomaista karjalantalolle oli, että ihmiset ja kotieläimet asuivat saman katon alla rakennuksen eri päissä. Ihmiset asuivat yläkerrassa ja eläimet alakerrassa. Asuinpuolen yläkerrassa oli pirtti, jossa oli oven oikealla puolella uuni. Oven vierestä riippui nokallinen vesiasia käsiin pesua varten ja pellavainen päädyistä kirjailtu pyyheliina, käsipaikka.

Ovensuupuoli oli naisten puolta, jossa ruoanlaiton lisäksi hoidettiin lapsia, kudottiin kangaspuilla ja kehrättiin lankaa. Uunia vastapäätä oli miesten puoli, jossa miehet tekivät omia askareitaan. Koska karjalaiset olivat usein ortodokseja,

kodin nurkassa oli paikka ikonille. Pöytä oli pirtin päätyseinällä. Talon asukkaat nukkuivat seinänvieruspenkeillä ja uunin vieressä laatikkopenkillä. Uunin kupeessa oli penkki, kolpitsapenkki. Penkisä oli luukku, jonka kautta kuljettiin portaita alas pirtin alla olevaan säilytystilaan eli karsinaan. Pirtin takana oli vierashuone eli gornitsa, jossa oli pöytä ja sänky. Vierashuoneen alla oli ikkunaton säilytystila eli podvoala. Asuin- ja karjasuojan välissä oli eteinen, sintso, ja sen perällä aitta. Sintsoon kuljettiin portaikosta, joka oli tavallisesti ulkopuolella ja katettu erillisellä katoksella.



Lampaiden, lehmien ja kanojen kotina oli karjasuoja eli tanhut. Sen yläpuolella sijaitseva heinäsuoja, sarain, oli rakennettu tukevien patsaiden varaan. Siellä säilytettiin heinää, työkaluja ja kulkuneuvoja. Ainoat ulkorakennukset olivat yleensä sauna, riihi ja vilja-aitta, jota koristi parveke. Myös perheen hevosella saattoi olla oma talli. Alkuperäistä karjalantaloa voi käydä katsomassa Seurasaaren ulkomuseossa Helsingissä. Siellä oleva Pertinotsan talo vuodelta 1884 on siirretty Suojärven Moisseinvaarasta. Nurmeksessa sijaitsevan Bomban talon mallina on käytetty Suojärven Kuikkaniemessä 1800-luvulla sijainnutta Bombinien veljesten taloa.

Lähteet:

- Pirkko Sihvo: Aineellisen kulttuurin ominaispiirteitä. Teoksessa Karjala. Historia, kansa ja kulttuuri. Toim. Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo. SKS 1998. s. 309–327.
- www.nba.fi/fi/lasten_sivut_karjala

Vastaukset:
 Eno – äidin veli; Setä – isän veli; Titi – äidin sisko;
 Serku – isän tai äidin sisaruksen lapsi;
 Pikkuserku – isoisan tai isoidin sisaruksen lapsenlapsi;
 Appi – puolison äiti; Appi – puolison isä;
 Vävy – tyttären mies; Miniä – pojan vaimo

Suurperheet ja suvut

Karjalassa perheet olivat suuria. Oli tavallista, että saman katon alla asui monta veljestä vaimoineen. Samassa taloudessa asuivat myös veljesten vanhemmat sekä naimattomat sisarukset. Suurtaloudessa elämisessä oli paljon hyviä puolia. Näin pystyttiin pitämään hyvää huolta vanhuksista ja lapsista. Suku toi myös turvaa silloin kun joku perheestä oli poissa pitkään vaikkapa metsästämisessä tai kalastamassa.

Tunnetko sukulaisesi?

Naimisiin menon jälkeen aviopari muutti asumaan miehen vanhempien luokse. Vaimosta tuli miehen perheelle miniä. Miehen vanhemmista tuli hänelle appi ja anoppi. Tiedätkö, mitä tarkoittavat seuraavat nimitykset?

Eno
 Setä
 Titi
 Serku
 Pikkuserku
 Anoppi
 Appi
 Vävy
 Miniä

Seuraavat nimitykset ovat harvemmin käytettyjä:

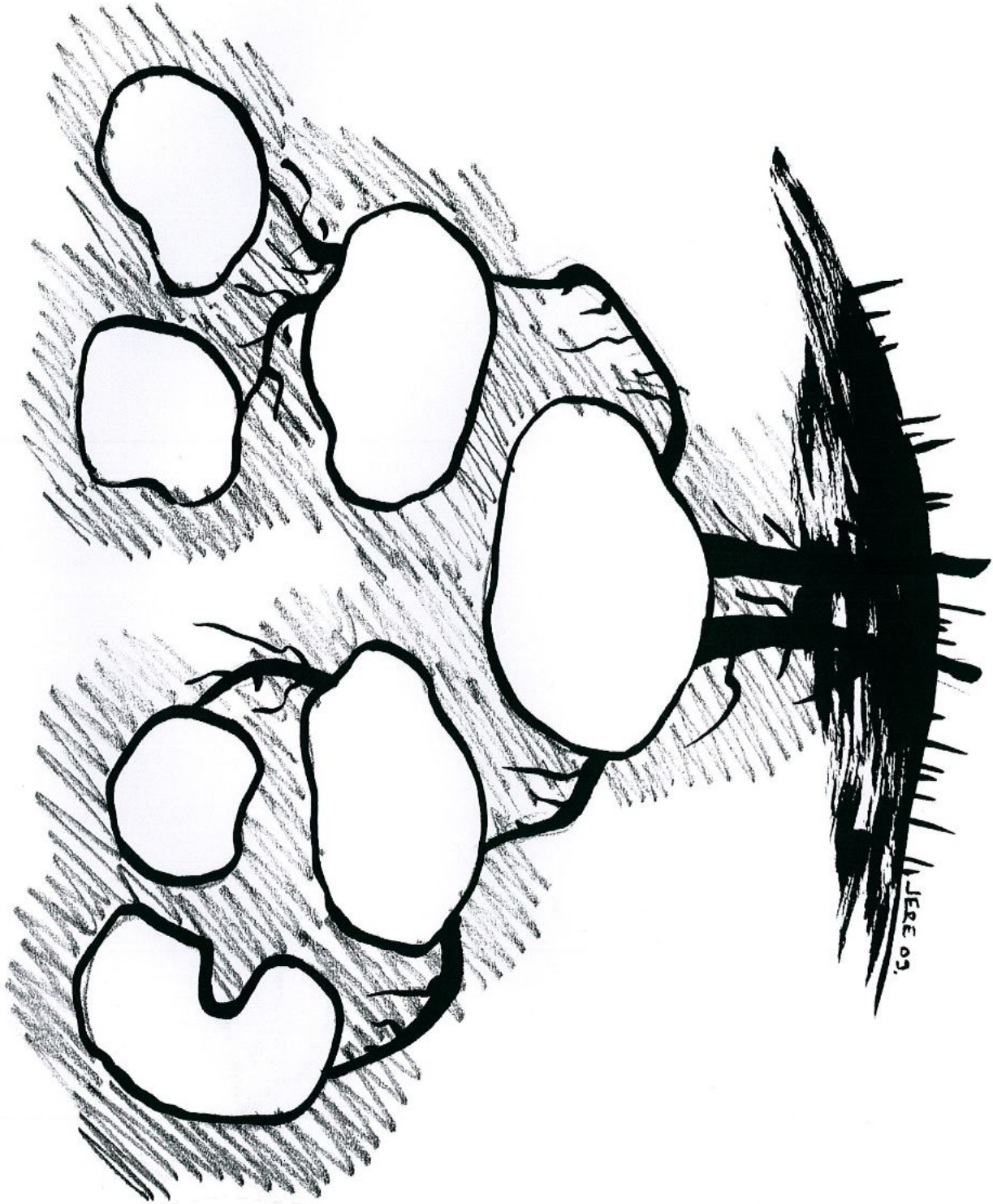
Käly – puolison sisko
 Lanko – puolison veli
 Sokeriserku – isoisoäidin tai isoisoisän lapsenlapsenlapsi
 Nato – aviomiehen sisko
 Kyty – aviomiehen veli
 Näälä – vaimon veli

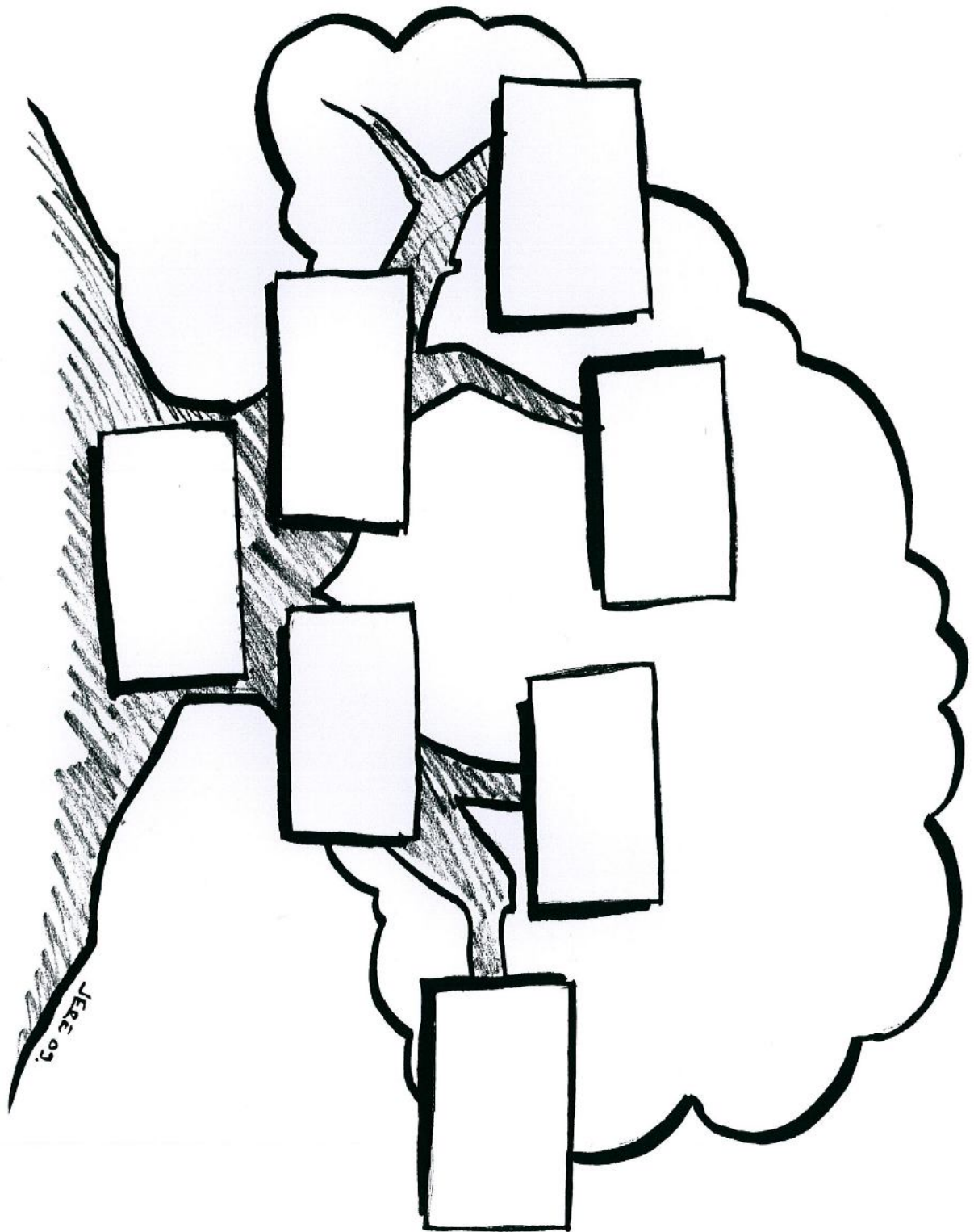
Piirrä sukupuu tai sukuperuna

Sukupuun oksille kirjoitetaan sukulaisten nimiä siten, että suvun nuorimmat jäsenet ovat yläöksillä ja vanhimmat alimmilla oksilla. Vaihtoehto sukupuulle on sukuperuna, jossa mukulat muodostuvat isovanhemmista ja heidän vanhemmistaan, niin pitkälle kuin tietoa on saatavilla.

Lähteet:

- Juuret Karjalassa. Luokanopettajan opetusaineistoa. Karjalan Liitto ry. 1999. s. 26–27.





JERE 03



Pihlajapuu – pyhä puu

Pihlajapuu on suomalaisten pyhä puu, ja jokaisen talon pihassa on kuulunut olla oma pihlajapuu. Uuden talon pihaan istutettiin ensimmäisenä puuna juuri pihlajapuu tuomaan talolle onnea. Puuta ei saanut kaataa, sillä kaatamisen uskottiin tuovan huonoa onnea. Pihlajapuu oli taikavoimaa: se suojasi taloa salamaniskuilta ja pihlajasta valmistettu paimensauva suojasi karjaa susilta ja muilta pedoilta. Myös kävelykeppejä, aisoja ja haravan piikkejä on valmistettu pihlajasta. Kalevalassa pihlajan avulla ennustetaan hyvät vuodet, naimaonni ja tulevat sodat. Nykyäänkin sanotaan, että ”pihlajapuu ei kahata taakkaa kannan”. Sanonta tarkoittaa, että silloin kun pihlajapuu on paljon marjoja, tulee vähäluminen talvi. Pihlajapuu kuuluu samaan heimoon kuin omena-, päärynä-, kirsikka- ja luumupuut. Myös mansikka, vadelma ja lakka kuuluvat samaan heimoon. Pihlajapuu elää vanhaksi, 100–150 -vuotiaaksi, ja se voi kasvaa jopa 20 metriä korkeaksi. Pihlajapuu-marjat ovat erittäin terveellisiä, ne sisältävät runsaasti C-vitamiinia. Happamat marjat ovat lintujen suosiossa, ja syksyiset tilhi- ja rastaslaumat ovat tavallinen näky tyhjentämässä pihlajan satoa. Vastapalvelukseksi linnut lennättävät pihlajan siemeniä uusille alueille.

Pihlajapuu-pyhyyttä on selitetty sillä, että marjojen kärjessä on risti. Oikeammin siinä on viisisakarainen tähti. Pihlajapuu-marjat ovat kuin helmiä, ja kuivuessaan niistä tulee kauniin rypyyisiä. Kuivatuista pihlajapuu-marjoista saa kauniita helminauhoja pujottamalla niitä neulan avulla lankaan. Marjojen täytyy ensin antaa kuivua ilmastavasti lämpimässä paikassa, muuten niistä tulee mustia.

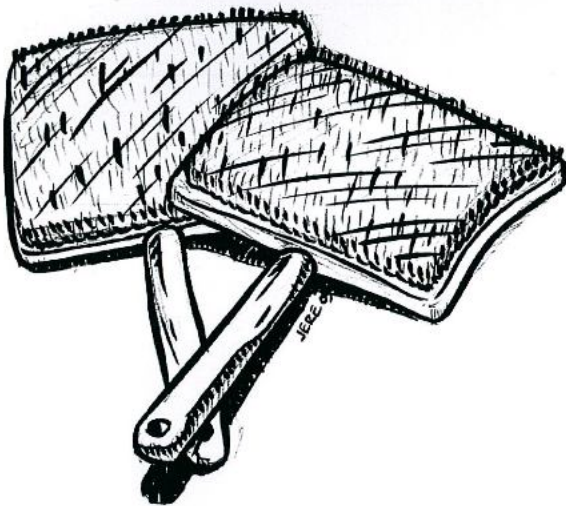
Lammas

Ihmisten lisäksi karjalantalon asukkaina olivat kotieläimet. Lehmät, possut, kanat ja lampaat asustivat talon alakerrassa. Lammas oli Karjalassa tärkeä kotieläin tuottamansa villan ansiosta. Lammas kerittiin neljä kertaa vuodessa: syksyllä, jouluna, kevättalvella ja keväällä ennen laitumelle laskemista. Ennen keritsemispäivää lammas pestiin, mikä tapahtui kesäaikaan joessa, järvessä tai kaivolla. Talvella pesu suoritettiin navetassa tai tuvassa. Lammas pantiin saaviin, sen turkki saippuointiin ja huuhdeltiin perusteellisesti. Lammas sai tämän jälkeen juoksennella, kunnes sen turkki oli kuivunut. Keritsemisen jälkeen villat pestiin ja käsiteltiin sormin nypimmällä. Villa kuohkeutettiin iskemällä villakassaa kepillä. Laatokan Karjalassa ja Kannaksella oli 1900-luvulle asti käytössä niin sanottu karttajousi eli savitsin, jolla villat möyhennettiin. Karttajousen syrjäyttivät käytöstä kartat eli karstat. Karstoja oli kahta mallia. Suurilla penkkikarstoilla suoritettiin villojen esikarstaus eli pöyhentäminen. Kehrättävät hahtuvat tehtiin pienillä käsikarstoilla. Karstaamisen tarkoituksena on saada kuidut yhdensuuntaisiksi ja rullatuiksi kehräämistä varten.



Kehrääminen

Karstaamisen jälkeen villa kehrätään villalangaksi, jotta voidaan neuloa villapaitoja, villahousuja, sukkia ja lapasia tai kutoa kangasta kangaspuulla. Kehräämiseen käytetään värttinää tai rukkia. Nykyihmiselle rukki on värttinää tutumpi. Värttinä oli käytössä ennen rugin keksimistä, ja Karjalassa sitä käytettiin vielä pitkään sen jälkeen kun muualla Suomessa oli siirrytty käyttämään rukkia. Värttinä on hyvin yksinkertainen työkalu. Noin 30 cm pitkän sileän puutikun toisessa päässä on paino ja toisessa päässä pieni koukku. Pyörittämällä värttinää villasta syntyy lankaa. Värttinän voi valmistaa myös itse. Painona voi käyttää cd-levyä tai muuta litteää kiekkoa. Värttinällä kehräämisen ohjeet löydät osoitteesta <http://www.tkukoulu.fi/~tkkroger/innajaliisa/kehraus.htm>.



Lähteet:

- Wikipedia
- www.jns.fi/museokoulu/kokokuva/elinkeinot/lammas.html

Hiljaista kuin huopatossutehtaalla...

Langan lisäksi villasta voi valmistaa huopaa. Karjalaiset ovat olleet tunnettuja huopatossujen käyttäjiä, sillä alueella sijaitsee monta huopatehdasta. 1800-luvulla maassamme oli myös talosta taloon kiertäviä tossuntekijöitä, jotka valmistivat huopatossuja talon omista villoista.

Huopaa valmistetaan tuhansia vuosia vanhalla menetelmällä, huovuttamalla. Huovuttaminen on helppoa, ja askartelukaupoissa myydään nykyisin erivärisiä huovutusvilloja, joista voi valmistaa huopaa joko lämpimän veden ja saippuan avulla tai neulalla pistelemällä.

Neulahuovutuksessa villakuidut kiinnittyvät toisiinsa kun niitä pistellään huovutusneulalla. Muotoile ensin villatuposta haluamasi muoto. Laita villa vaahtomuovin palasen päälle ja pistele villaa neulalla sieltä täältä. Neulan pitää painua työn läpi. Jatka pistelemistä niin kauan kunnes työ on kiinteä ja halutun muotoinen.

Tasohuovutukseen tarvitset karstattua lampaanvillaa tai huovutuslevyä, lämmintä ja kylmää vettä sekä marseille-saippuaa tai mäntysuopaa. Aseta villa kerroksittain niin, että kuidut menevät ristikkäin. Painele villaa kädellä, jotta ilma poistuu kuitujen välistä. Kastele huovutettava kohta lämpimällä saippuavedellä. Hiero villaa pyöriin liikkein, kunnes villa alkaa vanua. Vanuta huopaa vielä käsissä hankaamalla voimakkaasti käyttäen apuna vuoroin kylmää ja kuumaa vettä. Anna kuivua. Leikkaa huopalevystä halutun muotoisia kuvioita vaikkapa rintamerkiksi. Leikkaamisessa voi käyttää apuna piparkakkumuotteja.

Lähteet:

- www.4h.fi > nuorten sivut > top-tehtävät > taitavat kädet

